

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

SALTUKLU, Z. TOPRAK, M. (2021). Platon, Aristoteles, Jaspers ve Heidegger'e Göre Hayret Kavramı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (1) , 159-167.

Platon, Aristoteles, Jaspers ve Heidegger'e Göre Hayret Kavramı

Zübeyir SALTUKLU (*)

Muhammed TOPRAK (**)

Öz: Bu çalışmada felsefenin ortaya çıkmasında etkili olan hayret kavramı üzerinde durulacaktır. Platon, Aristoteles, Martin Heidegger ve Karl Jaspers'in hayret üzerinde düşünceleri ele alınacaktır. İnsan hayret eden bir varlıktır. İnsanın hayret etmesi felsefenin doğuşuna sebep olmuştur. Biz de bu çalışmamızda felsefe ile hayret arasındaki ilişkiyi filozoflar bağlamında ele almaya çalışacağız. Hayret yaşantıdır, insanı evrendeki varlıklarla ilgili şaşkınlığını dile getirir. Bilgi elde etme arzusunu güçlendirir. İnsanın karşılaştığı olayları anlama ve bilme yetisine katkıda bulunur. Aynı zamanda hayret insanı düşünmeye sevk eder. İşte bu noktada felsefe yapmaya başlar. Amacımız bu çalışmada felsefeye farklı bir boyut kazandıran hayret kavramını tüm yönleriyle ortaya koymak ve filozofların hayret üzerindeki söyledikleri düşünceleri belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Hayret, Platon, Aristoteles, Heidegger, Jaspers,

The Concept of Amazement According to Plato, Aristotle, Jaspers and Heidegger

Abstract: This study will focus on the concept of wonder that is effective in the emergence of philosophy. Plato, Aristotle, Martin Heidegger and Karl Jaspers' thoughts on wonder. Man is an amazing being. The astonishment of man has led to the emergence of philosophy. In this study, we will try to examine the relationship between philosophy and wonder in the context of philosophers. Astonishment is a life, one expresses astonishment about the beings in the universe. Strengthens the desire to obtain information. Contributes to the human's ability to understand and know the events. At the same time astonished people to think. That is where he starts to do philosophy. The aim of this study is to reveal the concept of wonder that gives philosophy a different dimension and to determine the philosophers' thoughts on wonder.

Keywords: Wonder, Plato, Aristotle, Heidegger, Jaspers,

Makale Geliş Tarihi: 20.01.2020

Makale Kabul Tarihi: 24.03.2021

I.Giriş: Hayret Kelimesinin Sözlük Anlamları

Hayret kelimesi etimolojik köken olarak, Arapça “hyr” kökünden gelen “hayrat” kelimesinden türemiştir. Şaşma, şaşkınlık anlamlarına gelir. Arapçada “şaşı” fiilinin mastarıdır. Hayret kelimesi sözlük anlamı olarak, beklenmedik, şaşırtıcı, garip bir şeyin yol açtığı şaşkınlık, şaşırma, afallayıp kalma, ne yapacağını bilememek gibi anlamlara gelir. Yani kısacası şaşılacak bir durum karşısında söylenir. Hayret kelimesinin “ farkına

*) Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü (e-posta: zubeyir.saltuklu@atauni.edu.tr) ORCID ID:https://orcid.org/0000-0002-7130-8315

**) Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü (e-posta: muhammedtoprak2023@gmail.com) ORCID ID:https://orcid.org/0000-0002-6934-793X

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate® intihal incelemesinden geçirilmiştir.

varma, ayırdına varma, fark etme” gibi kök anlamları da mevcuttur. (Mutçalı, 1995:210) Hayret kelimesi Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğünde şu anlama gelmektedir. Hayret felsefe yapmaya ilk güdülenim olarak tanımlanmıştır. (Peters, 2004:411)

Hayret kelimesinin İngilizcesi wonder, Almancası wunder, Fransızcası merveille’dir. Yunancası theauma’dır. Theuma kavramını bugün anadili Yunanca olan birine sorarsak “mucize” ya da “hayret uyandıran” diye çevirir. Türkçede bunu en yakın karşılayan kavram, hayranlık. Yani “Theuma ”da hem hayret var hem de hayranlık; örneğin bir doğa olayı hem hayret hem de hayranlık uyandırabilir. Hayranlık duygusu hayret duygusundan entelektüel olarak bir nebze daha ileri bir duygu; çünkü içinde değer kavramını barındırır. (İnan, 05.06.2015) Hayret kavramı İngilizcede kelime olarak merak ile aynı anlama gelmektedir. Her iki kavramda wonder kelimesinin karşılığıdır. Wonder İngilizce sözlükte şu anlamlara gelmektedir; hayret, ayırma, merak etmek, anlamak, öğrenmek ve istemek gibi anlamlara sahiptir. (Redhouse İngilizce–Türkçe Sözlük, 2012:1563)

Hayret ve merak kavramının birbiri içerisinde hareket etmesine rağmen Augustinus hayret etmeyi salık verirken, merak duygusunu itham eden şey, sofuca bir alçakgönüllülük içinde olma şartıydı. Hayret etmede hoppaca veya hedonist bir şey yoktu. Hayret, Tanrı’nın haşmeti karşısında kendi güçsüzlüğümüzü ve önemsizliğimizi hatırlatmak suretiyle bize huşu aşıladı. Bu yüzdendir ki doğanın görkemi karşısında hayret etmek görgülü bir tepki olarak görülür. O, mucizelere inanma isteğini sadece takdire şayan bulunmayıp neredeyse bir dini görev telakki ederdi. Tıpkı şüphencilik gibi, merak da insanda ki sadakat ve inanç eksikliğinin bir işaretiydi.(Ball,2014:33)

Hayret’in eş anlamı şaşma ya da şaşkınlıktır. Herhangi bir durum karşısında insanda merak duygusunu dürtten harekete geçiren bilgi elde etme, anlama ve anlamlandırma uğraşı içine giren yetimizdir. Aynı zamanda hayret insanı şüpheye sürükler. Bir durum karşısında hayret eden insanoğlu çeşitli olaylar karşısında şüpheye düşer. Yani hayret hem merak duygusunun hem de şüphe duygusunun temelidir.

II. Felsefe ve Hayret

Hayret kavramı felsefenin doğuşunda önemli bir yere sahiptir. İlk çağ filozofu olan Sokrates hayret için şu cümleyi kullanmıştır: “Hayret etmek bir filozofun hissidir ve felsefe hayret etmekle başlar.” (<https://onedio.com/haber/idama-mahkum-edilen-filozof-sokrates-ten-32-ozlu-soz-570389>).

Felsefede hayret etme, şaşırma anlamından çok daha fazlasını ifade eder. Filozof, dünyayı alışlageldik hâliyle kabul etmez. Dünya, çoğu insana alışkanlıkların ve ön kabullerin etkisiyle şaşırıcı gelmez. Her şeyi olduğu gibi kabul etme bir sorun gibi görünmez ancak filozof için durum böyle değildir. Filozof, her şeyi ilk defa görüyormuş gibi ona şaşırabilen insandır. Felsefe, bu sayede sıradan düşüncelerden ayrılır. Dünyaya yeni bir gözle bakabilmenin ilk adımı hayret etmedir. Hayret eden insan merak eder ve araştırmaya başlar. (Avcı, S.S ve Arkadaşları, 2018:22)

Hayret, görünenle yetinmeyen, hakikati kavrama arzusuyla yüklü zihnin, pratik uğraşlarından sıyrılarak, olup bitenin bilinmezliği karşısında yaşadığı iç sarsıntı ve gerilimdir. Bu zihin bir şeyin ne olduğunu, neden öyle olduğunu ve niçin başka türlü olmadığını kendine sorup cevap bulmak ister. Bu yönüyle hayret basitçe bir duygulanım hali değil, zihinsel dinamizmin kaynağıdır. Hayret duygusuyla yüklü zihin sadece kendi iç dinamizmiyle hayret eder ve bu bakımdan da özgürdür. Çünkü hayret ve merak eden, o zihnin bizatihi kendisidir ve gereğini yapma yükümlülüğünü de bizzat o hisseder. Bu demektir ki, hayret, düşünen düşüncenin hareket enerjisidir. Bu zihin sunulmuş bilgiyle yetinmez. Gerçeğin daha da gerçeğini ister. Başka bir deyişle, olup bitenin ötesindekini, gerçeğin ta kendisini merak edenler; dünyanın görüldüğü gibi olmayabileceğinden kuşku duyup tüm kuşkulardan arınmış bilgiye ilgi ve eğilim besleyenler hayret eder. Hayret entelektüel bir duygu ve duruştur.(Köktürk, 02.02.2012) Böylece hayret düşüncenin temelinde yatan ve hareket enerjisi kazandıran yetimizdir. Hayret duygusu bizde sadece çeşitli bilgileri sınırlandırmayıp sürekli yeni bilgiler kazandırma eğilimi içindedir. Bu noktada hayret merak duygumuzu harekete geçirip olaylar karşısında şüphe etmemize yardımcı olur. Temelde düşünceye enerji kazandıran hayret; merak ve şüphe yolu ile felsefeye anlam kazandırır.

Hayret için önemli bir nokta da keza şudur; her ne kadar hayretin eş anlamlısı şaşkınlık olsa da bunları birbirinden ayırmak gerek. İkisi de insanın ruh hallerinden oluşur. İnsanın beden ve ruh bütünlüğü, içinde bulunduğu duruma göre ikisini de zaman zaman yaşayabilir. Şaşkınlık alelade bir ruh hali olmasına karşın, hayret, insanın bu kâinattaki yerini bulmasında etkin olan varoluşsal bir nitelik taşır. Hayret, bir ruh hali gibi yaşanır ama bu duygunun çekirdeğinde insanı kâinata karşı bir tavır değişikliğine yol açabilecek bir güç bulunur. Hayretin varoluşsal yanını duyabilen insan, bilgiye, düşünceye, duygulara, hayata, sıradan bir yaşayış içinde olmayan yepyeni bir ufuk içinden bakabilir. Bilim, felsefe, derin metafizik düşünce ve inanç hayret kaynaklıdır. (İnam, 20.01.2013) Şaşkınlık her zaman görülen ve olağan olan yani alelade bir ruh halidir. Biz bu durumla sürekli karşı karşıyayız. Günlük hayatta hep bir şeylere hayret edip anlam vermeye çalışırız. Burada hayret ruh halidir. Olaylar karşısında daha kapsamlı olarak kâinatı temel alır; yani büyük olaylara anlam vermeye çalışır. Kısacası şaşkınlık hayretin eş anlamlısı olup birbirlerinden ayrılan yönleri vardır.

Hayvanlarda da merak duygusu ağır basar. Ancak bu hayret duygusu değildir. Hayvanda merak duygusu onun yarar ve tehdit açısından işe koyulur. İnsanda ki hayret, merak ve şaşkınlık duygusu daha çok bilgi ve düşünce temellidir. İnsanı hayret hali hem dini anlamda hem de felsefi anlamda insanın gaflet yani aymazlık halinden çıkarak uyanıklık haline geçmesidir. Onun içindir ki Erzurumlu İbrahim Hakkı ne güzel söylemiş:

Gel hayrete dal bir yol, Kendin unut O'nu bul, Koy gafleti hazır ol, Mevla görelim neyler, Neylerse, güzel eyler...”(İbrahim Hakkı, Tefvizname, antoloji. Com)

Aymazlığının farkında olan insan felsefe yapmaya başlar. “...Felsefe sorularındaki önemli husus, “nedir”li soru ile şaşma (hayret) arasındaki ilişkidir. Felsefe sorusunu oluşturan şey, şaşmaya bağlı bir soru sorma ve araştırma etkinliğidir. Fransız filozofu

Marcel, kişiyi felsefi soru sormaya iten temel tecrübenin “şaşkınlık....ya da....şaşkınlık ile hayranlık” arasındaki bir tecrübe olduğunu ifade etmiştir. Felsefedeki ‘nedir?’ sorusu sorgulanan şeyin ‘anlamı nedir?’ sorusundan ayrılamaz. Örneğin ‘bilinç nedir?’ sorusunu soran kişi, bilinç ifadesi karşısında kendisini şaşmadan alıkoyamamış ve bilincin ne anlama geldiğini sorgulamaya girişmiştir. (Koç, 2009:226)

Felsefi düşünce eleştirel tavra dayalı bir düşüncedir. Sorgulanmamış kabul ya da varsayımları eleştiri süzgecinden geçirerek belirginleştirmeye çalışmak felsefenin görevidir. Eleştiri ise, bilincin, ‘konusu’ ile ‘kendisi’ arasına bir mesafe koyarak konusuna karşıdan bakması ve bu doğrultuda değerlendirme yapmasıdır. Dolayısıyla felsefi düşünce kendisine veri olarak aldığı her tür malzemeyi aklın eleştiri süzgecinden geçirir. Akla dayanan bir soruşturma ve araştırmanın bir sonucu olması bakımından felsefede konu ve kavramların değerlendirmelerinde çelişkili hükümlere, kendi aralarında tutarsız görüşlere yer verilmez. Bu sebeple felsefi düşünce, kendisine sunulan ile yetinmeyerek merak, şüphe, şaşma (hayret) itici güçleriyle hareket ederek, varlık, bilgi ve değerler alanını birlikli bir biçimde kavramaya çalışan bir zihnin ürünüdür. Varlığı bir yönüyle ya da belli açılardan ele alan bilimlerden farklı olarak felsefe varlığın bütününe yönelir. Varlık, bilgi ve değerler hakkında birlikli ve bütünlüklü bilgi elde etme amacını güder. (Koç, 2009:226)

Hayret kavramını filozoflar bağlamında ele almaya çalışacağız. İlk önce Platon ve Aristo çerçevesinde ele alacağız. Her iki filozofun da felsefenin başlangıcını neden hayret olarak ele aldıklarını inceleyeceğiz. Daha sonra Heidegger ve Jaspers’in hayret ile ilgili düşüncelerini açıklamaya çalışacağız.

III. Platon, Aristoteles, Jaspers ve Heidegger’e Göre Hayret

A. Platon(M.Ö 428-348) ve Aristoteles’e (M.Ö 384-322) Göre Hayret

Felsefenin ne olduğu ve neyle uğraştığı Eski Yunan’da düşüncenin uyandığı zamandan beri ileri sürülmüştür. Platon’a göre felsefe hayretten ve hayreti çözmek için yapılan zihnin gayretinden doğmuştur. Aristoteles daha ileri gider: Ona göre felsefe çelişmeyi (tenakuzu) çözmek için zihnin yaptığı gayrettir. Fakat çelişmenin çözülmesi ile yalnız rasyonel bağlantılar kurulmaz. Aristoteles’e göre asıl sebep araştırılır; felsefe sebeplerin sebebini araştırmaktır. (Ülken, 2008:47) Platon’un en değer verdiği duygu, “hayret” duygusuydu. Çünkü bu hayret duygusuyla evreni daha derinden hoşlanarak bakacak, seyredecek yani temaşa edebilecekti. Hayretimizi kaybetmemek bir anlamda, duyarlılığımızı ve çocukluğumuzu kaybetmemek anlamına gelir. Hayret duygumuzu koruyarak Eski Yunanlar gibi çocuk kalabiliriz.(Doğan, 09.05.2014) Platon Theaitetos diyalogunda hayret için şunları söyler; “Filozofu başkalarından ayıran nitelik de, işte bu duygudur, bu hayrettir. Felsefenin başlangıcı da budur, başka bir şey değildir.” (Platon,2013:468) Aristoteles ise Metafizik kitabında hayret için şunları söyler: “Şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapmaya iten şey, hayret olmuştur. Onlar başlangıçta açık güçlükler karşısında hayrete düşmüşlerdir. Daha sonra yavaş yavaş ilerlemişler ve ay, güneş ve yıldızlara ilişkin olayları, nihayet dünyanın oluşumu gibi daha büyük sorunları ele almışlardır.” (Aristoteles, 1996:83)

Platon ve Aristoteles bağlamında genel olarak hayret bu şekilde tanımlanmıştır. Şimdi çalışmamızın başlangıcında Sokrates'in hayret için söylediği cümleyi hatırlayalım: "Hayret etmek bir filozofun hissidir ve felsefe hayret etmekle başlar." Şimdi bu üç filozof açısından da baktığımız zaman aslında her ne kadar hayret üzerine farklı tanımlar getirmiş olsalar da aslında hayretin felsefenin başlangıcı olduğu, filozofları harekete geçiren duygu olduğunu görmekteyiz. Sokrates'e göre hayret histir. Platon'a göre hayret zihnin gayretidir. Aristoteles'e göre ise hayret, hayretin hayretidir. Platon ve Aristoteles hayret konusunda ortak bir paydada buluşmuşlardır. Felsefenin başlangıcı olarak hayret duygusunu kabul etmişlerdir.

B. Karl Jaspers (1883- 1969) ve Hayret

Karl Jaspers felsefenin doğuşunda şu üç etkeni görür: Hayret, şüphe ve insanın sarsılması. Hayret, Eflatun ve Aristo'yu varlığın özünü aramaya sevk etti; şüphe Descartes'i şüphe edilmez kesin bilgiye yöneltti; insanın sarsılması Stoacıları hayatın ıstırabından ruhun sükûnunu aramaya tevcih etti. Sözü edilen insan ruhunun üç hali felsefenin doğmasına sebep olduğu gibi, felsefe yapmanın devamının da önemli amilidir. Bu görüş, insan ferdi açısından bakıldığında, felsefenin gerekliliğini ortaya koyar. (Öner, 1999:26)

Bizi felsefe yapmaya götüren bu üç temel öge-varlık karşısında şaşır kalma ve bilgi, kuşku, kesinlik, yitmişlik ve kendinin bilincinde olma çağdaş felsefe arayışı içinde tükenmez. (Jaspers, 1995:56)

Karl Jaspers 'a göre felsefenin kaynakları hayret, şüphe ve insanın sarsılmasıdır. Şimdi bunları sırayla açıklayalım:

1- Hayret: Platon felsefenin kaynağı şaşmadır dedi. Gözümüz bizi yıldızları, güneşi, gök kubbelerini gözlemeye yöneltti. Bu gözleme bize bütün varlığın araştırılması eğilimini verdi. Bizde felsefe düşüncesi bununla gelişti. Öte yandan Aristoteles: Bir varlık karşısında şaşır kalma insanı felsefeye yöneltti; insanlar önce kendilerine yabancı gelen varlık karşısında şaşır kaldılar, sonra adım adım ayın, güneşin, yıldızların devinimlerine baktılar, en sonunda da evrenin ortaya çıkışını düşündüler, bu olaylarla ilgili sorular sordular. "Bir varlık karşısında duyulan şaşkınlık insanı bilgi edinmeye itti. Ben bu şaşır kalma ile bilinmeyenin bilincine vardım. Ben bilmeyi, bilme için, kendisi için araştırırım. Düşünülen herhangi bir nesneye duyulan gereksinme için değil." (Jaspers, 1995:51)

2- Şüphe: Ben şaşkınlığımın; bir varlık karşısında şaşır kalmanın, düşünce bakımından doyumunu, var olmakta olanın bilgisinde buldum. Bu bende bir kuşku uyandırdı. Bilgiler üst üste yığıldı, ancak onlarda eleştirel bir işlem yoktu. Duyu örgenleriyle bağlantılı olan duyu algılarında yanılma vardır, çünkü her durumda benim dışımda ve algılamadan bağımsız nesneyle uzlaşma söz konusu değildir. Bizim, düşünce biçimlerimiz, bizdeki insan anlığının düşünme biçimleridir. Bu düşünme biçimleri, çözümsüz karşıt görüşler içinde, gelişir. Her yerde savlara karşı savlara ortaya çıkar. Felsefe yaparken kuşkuyu yakalarım, onu köklü bir işlemde geçirip sürdürmeyi denerim. Bunu yaparken de ya hiçbir nesneye geçerlik tanımayan, ancak bir adımda ileri

gidemeyen, kuşku dolayısıyla yadsımanın tadına varır ya da şu soruyu sorarım: Her türlü kuşkuyu ortadan kaldıran, her eleştirinin doğruluğunda varlığını koruyan kesinlik nerede bulunur. (Jaspers,1995:51) Descartes'ın ünlü “ Düşünüyorum öyleyse varım” tümcesi, ona bütün öteki varlıklardan kuşkulandığında bile kuşkulanılmaz nitelikte, kesin görünüyordu. Çünkü benim bilgimde, belki göremediğim son sınırına varan yanılma, düşüncemde yanılmış olsam bile, kendi varlığım konusunda beni yanıltamaz. Bu kuşku, her bilginin eleştirel işlenişine kaynak olan, yöntemsel kuşktur. Bu yüzden: Köklü bir kuşku olmadan, güvenilir doğrulukta, felsefe sürdürülemez. Ancak kuşku aracılığıyla, kesinlik temelinin nasıl ve nerede olduğunu bilmek önemlidir.(Jaspers, 1995:52)

3- İnsanın Sarsılması: Evrende nesnelere bilinmesi sorunu ortadadır, kesinliğin yolu olarak kuşkuya dayanan olayların yanındayım; kendimi, ereğimi, mutluluğumu, esenliğimi düşünmem. Bu bilgilerle kurulan bağlantı içinde ben, daha çok, kendimi unutarak doyuma vardım. Ancak ben, kendimde, kendi durumumun bilincine varırsam, o ayrı bir konudur. (Jaspers, 1995:52)

İnsan dış dünyanın bilgisi ile uğraşırken kendini unutuyor. Dikkatini kendi üzerine çekince sarsıntı geçiriyor. İşte bu sarsıntı da felsefi düşüncenin bir kaynağıdır. (Öner, 1999:12)

Şimdi bunları ele alarak, bu sebeplerle yapılan felsefenin ne tür bilgi olduğunu açıklamaya çalışalım der Öner:

1- İlk ikisi, yani hayret ve şüphe, bilimsel bilginin doğmasının da sebepleridir. İnsan belli metotlarla varlığın bilgisini bilimsel bilgi olarak ortaya koyar. İnsanın bu faaliyetinde hayret ve şüphenin çok büyük ölçüde rol oynadığı açıktır. Mademki insan bu temayülleri tatmin için bilim yapıyor, öyle ise felsefeye neden ihtiyaç duyuyor? Bilimler insanın hayret karşısında bilme arzusunu karşılarsa ve şüphesini giderici sağlam bilgi verse bile, o bilgi felsefenin yerini tutmuyor, insan bilimin verdiği ile yetinmiyor. Bilimin vardığı bir sonuç veya çözdüğü bir mesele felsefeye bir kapı açar. Bütün bu çabalar, insandaki hayret ve şüphe duygusunun doğurduğu bilme arzusunun sonucudur. (Öner, 1999:13-14)

2- Şimdi üçüncü amil; yani insanın sarsılmasını ele alalım: İnsanı inceleyen ilimler; biyoloji, sosyoloji, psikoloji. Bunlar insanı incelerken bir bakıma onu ellerinden geçiriyorlar. Çünkü bu ilimler, insanı bir obje gibi, üniversallığı içinde alıyorlar. İnsanı şu masa, şu gözlük gibi inceliyorlar. İnsan kendisini bir obje olarak ele alınca, Sartre'nin dediği gibi “İnsan kendisi olmaktan başka bir şey oluyor”, kendi benliğinin dışına çıkıyor. İnsan, şu masa, şu gözlük gibi değildir. Onu anlamak için, insanı sübjektiflik içerisinde ele almak lazımdır. İnsanın bu yolla kendisi için elde edeceği bilgiden bir ahlak, bir davranış şekli ortaya çıkar. Asrımızın önemli bir felsefe akımı, egzistansiyalizm insanı bu açıdan ele almıştır. İnsan kendini bu açıdan ele alıp düşündüğünde, kendisinin bu âleme terk edilmiş, yalnız, ölümün, yok olmanın eşliğinde bulunduğunu hisseder; bir sarsıntı geçirir, bir korku, varoluşunun şuuruna vardırır. (Öner, 1999:15-16)

Son olarak Jaspers'e göre felsefe yapmanın kaynağı varlıklara karşı duyduğumuz şaşkınlık ve meraktan ileri gelir. Aynı zamanda kuşku ve yitmişliğin bilinci de bizi bu etkinliğe yöneltir. Şeylere duyulan hayret insanda anımsatma, saptama ve koruma işlevi ile gerçekleşir. (Uybadın, 2014:37)

C. Martin Heidegger (1889-1976) ve Hayret

Heidegger, insana geçmeden önce, “varlığın anlamı”nın ne olduğunu sorar. İnsana varlık sorusu üzerinden giden ve bu bağlamda söz konusu sorunun genel olarak varlığın kendisiyle olduğu kadar insanın kendisiyle de ilgili bir soru olduğunu ima eden Heidegger, önce hiçbir şeyin olmaması yerine bir şeylerin var olmasının yarattığı şaşkınlığın doğurduğu bir soru olarak varlık sorusunun ne anlama gelmediğini ifade eder. Sonra da “varlık sorusu”nun ne kadar önemli bir soru olduğuna dikkat çekebilmek amacıyla bu soruyu nesnel ve tarafsız bir şekilde anlamamanın hiçbir şekilde yeterli olmadığını belirtir. Felsefenin hayatla iç içe geçmiş bir düşünme şekli olduğunu, kişinin de kendi hayatı ve varlığının gündemde ya da tehlike altında olmadığı bir yerde gereğini düşünemeyeceğini söyleyen Heidegger, varlık sorusunun kendi varlığımızın bir şekilde ihtiva olunduğu bir soru olduğunu ifade eder. (Cevizci, 2012:600)

Heidegger metafiziğin, felsefenin temel sorusu olarak tanımlar. Zira ilkin bu soruyla var olanların varlıkları karşısında hayrete düşeriz ki bu duyum/duygu hali felsefi düşünceyi ve sormayı başlatan ve ona hep hükmeden bir duyumdur. (Heidegger, 2014:15) Varlığın görünmesiyle var olanın gözükmesi Eski Yunanlıları, önce ve yalnızca onları hayrete düşürdü. Varlık içindeki var olan: bu, Eski Yunanlılar için en çok hayret edilen şey oldu. Bu arada Eski Yunanlılar bile bu en çok hayret edilen şeyin hayret vericiliğini kurtarmak ve korumak zorunda kaldılar. En çok hayret edilen şeyin kurtarılması, bazı kimselerin en çok hayret edilen şeye, doğru yola koyulmalarıyla gerçekleşti. (Heidegger, 2014:46)

Hayret sırasında kendimize tutunuruz. Var olanın karşısında, onun var olması ve nasılsa öyle ve başka türlü olmaması karşısına adeta geri adım atarız. Hayret etme, var olanın varlığı karşısında geri adım atmayla son bulmaz, aksine o, bu geri adım ve kendine tutunma olarak aynı zamanda karşısında geri adım attığı şey tarafından ona doğru çekilir ve adeta tutsak alınır. Böylece hayret etmek, dispozisyondur, öyle ki var olanın varlığı, bu dispozisyon içinde ve onun için kendini açar. Hayret etmek, Yunanlı filozoflara var olanın varlığına uygun olarak konuşmayı sağlayan iç-duyum halidir. (Heidegger, 2014:64)

Heidegger 'in temel felsefesi varlık anlayışı çerçevesinde şekil alır. Temele varlık anlayışını koyan Heidegger insanoğlunun varlık karşısında duyduğu hayretle bir şeyleri anlama ve anlamlandırma çabası içine girer. Heidegger işte bu noktada ilk olarak var olanların karşısında duyduğumuz hayretle daha derin olan varlığı bilme ve varlık hakkında daha çok bilgi sahibi olmamızı hayret duygusu sayesinde olacağını belirtir.

IV. Sonuç

Felsefî düşüncenin temelini oluşturan tutarlı olma, sistemli olma, rasyonel olma, kendini gözlem ve analiz konusu olarak alma yani refleksif olma, eleştirel olma, yığılımlı ilerleme, şüphe duyma, merak etme, sorgulama ve en son olarak da hayret etmedir. . (Avcı, S.S ve Arkadaşları, 2018:22) Felsefenin doğuşunda hayret, merak ve şüphe önemli rol oynarlar. Çalışmamızda da görüldüğü gibi Eflatun ve Aristoteles felsefenin doğuşunda olduğu gibi bilimlerin gelişmesinde de insandaki hayret duygusunu önemsemişlerdir. Jaspers'te bilimsel bilginin doğmasında hayret ve şüpheyi temele alır. Heidegger 'de metafiziğin ve varlığın temeline hayreti koyar.

Kaynaklar

- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. Çev. A. Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Avcı S.S ve Koluçak H.S ve Uyanık, M ve Şahin A.A. (2018). *10 Sınıf Felsefe Ders Kitabı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Ball, P. (2014). *Merak*. Çev. B. Günen. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Cevizci, A. (2012). *Felsefenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Doğan, N. (09.05.2014). Bildiğimiz İlk Felsefe. *Akşam Gazetesi*.
- Heidegger, M. (2014). *Nedir Bu Felsefe?*. Çev. A. Irgat. İstanbul: Afa Yayınları.
- İnam, A. (20 Ocak 2013). Hayret. *Akşam Gazetesi*.
- İnan, İ. (05.06.2015). Merak, İnsanı İnsan Yapar... *Boğaziçi Dergi*.
- Jaspers, K. (1995). *Felsefe Nedir?*. Çev. İ. Z. Eyuboğlu. İstanbul: Say Yayınları.
- Koç, E. (2009). Felsefe Nedir? . *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:3.
- Köktürk, M. (2012). Hayret üzerine. *Türk Yurdu Dergisi*. Yıl.101. Sayı.294.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Öner, N. (1999). *Felsefe Yolunda Düşünceler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Peters, F, E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Platon. (2013). *Diyaloglar*. Çev. M. Gökberk. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Redhouse İngilizce – Türkçe Sözlük. (2012) . Tebriz Turuz.
- Uybadın, A. (2014). 'Söz'ün Özgürlük İradesinden Tasarlanması: Karl Jaspers ve Varoluşsal İletişim. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülken, Z,H. (2008). *Felsefeye Giriş-1*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

<http://www.antoloji.com>. İbrahim Hakkı. *Tefvizname*.

<https://onedio.com/haber/idama-mahkum-edilen-filozof-sokrates-ten-32-ozlu-soz-570389>).